

HALUN GRAAFI

Tutkielma lacanilaisen subjektin konstituovasta rakenteesta

Kandidaatintutkielma

Miio Seppänen

Jyväskylän yliopisto

Humanistis-yhteiskuntatieteellinen tiedekunta

Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos

Filosofia

12/2019

Sisältö

1. Johdanto	2
2. Jacques Lacan & (psyko)analyysi	5
2.1. Reaalinen, symbolinen & imaginaarinen	7
2.2. Vaatimus - tarve = halu	9
3. Halun graafi: lacanilaisen subjektin halun topologia	11
3.1. Halun graafin elementaarinen solu: tikkauspiste & halkaistu subjekti	13
3.2. Halun graafin keskitaso: symbolisen & imaginaarisen suhde	15
3.3. Halun graafin ylempi taso: suhde Toiseen	17
3.4. Täysi halun graafi: tiedostamaton merkitsijöiden ketju	19
3.4.1. Jouissance.kastratio: reaalisen symbolisaatio	22
4. Lopuksi	25
Lähteet	27
Liitteet	28

1. Johdanto

Jacques Lacan (1901–1981) oli merkittävä henkilö psykoanalyttisen teoriaperinteen sekä ranskalaisen monitieteisen ajattelun historiassa. Lacan omaksui ranskalaisfilosofi Alexandre Kojéven opissa hegeliläisen dialektiikan, näkemyksen perinteisen subjektin ja tietoisuuden hylkäämisestä niiden korostamisen sijaan sekä muotoilun halun käsitteestä toisen halun haluamisena (Dosse 2011, 128–129). Nämä lähtökohdat vaikuttivat Lacanin ajatteluun ja hänen teoriansa muotoiluun.

Lacan tekee saksalaisen psykoanalyttikko Sigmund Freudin tavoin kriittisen erotuksen subjektin tiedostamattoman ja tietoisuuden tason välillä. Tämän lisäksi Lacan tekee käsitteellisen erottelun myös egon ja subjektin välillä, jonka mukaan hän esittää egon perinteisen kartesiolaisen rationaalisen subjektin tavoin, kun taas hänen käsityksensä subjektista muodostuu kielen ja tiedostamattoman rakenteiden ympärille. Keskeistä lacanilaiselle subjektin konstituutiolle on käsitys siitä ohjaavasta rakenteesta, jota Lacan kuvaa topografisesti esittämässään *halun graafissa*. Esitän tässä tutkielmassa halun graafin lukemisen paljastavan meille psykoanalyysin kohteen rakenteellisen kuvauksen kautta lacanilaisen subjektin konstituutiota määräävät periaatteet.

Subjekti ei voi olla varma omasta olemassaolostaan eikä Toisen olemassaolosta, mutta kysymme silti, mikä *Minä* olen (Lacan 2006, 694). Tiivistän tällä lauseella Jacques Lacanin tekstin “Subjektin kumoaminen ja halun dialektiikka freudilaisessa tiedostamattomassa”¹ (Lacan 2006, 671–702) keskeisiä tavoitteita. Näiden voidaan katsoa olevan 1. tarkoitus hahmottaa subjektin tietämisen ehtoja ja 2. esittää subjektin konstitutiivinen rakenne, joiden kautta Lacan pyrkii vastaamaan kysymykseen subjektin olemuksesta. Tästä tekstistä löydämme myös Lacanin esityksen halun graafista, jonka analyysissä yllä esitetyt kysymykset ovat keskeisiä.

Tässä tutkielmassa käyn läpi Lacanin esittämän halun graafin ja siitä esitettyjä tulkintoja. Tarkoitukseni on hahmottaa Lacanin teorian sisältöä sekä sen osin formaalisti muotoiltua esittämistapaa ja avata hänen käyttämän käsitteistön merkityksiä. Lacan on tunnettu

¹ “The Subversion of the Subject and the Dialectic of Desire in the Freudian Unconscious”. Lacan esitti tekstin sisällön alunperin konferenssissa La Dialectique syyskuussa vuonna 1960 (Lacan 2006, 671).

vaikeasta ilmaisustaan, mikä on motivoinut omaa hankettani selventää hänen teoriansa sisältöä. Johdannossa esitetyt Lacanin tiiviit käsitteet avaavat tarkemmin tutkielman aikana niiden kohdalla osoitetuissa luvuissa.

Lacanin vuoden 1932 julkaiseman väitöskirjatyön jälkeistä aikaa kuvaillaan ”paluuna Freudiin”, jolla tarkoitetaan Lacanin keskittymistä Freudin oppeihin (Dosse 2011, 130). Lacan halusi palauttaa Freudin aseman psykoanalyttisellä kentällä, joka oli Lacanin mukaan heikentynyt ja väärin tulkittu. Lacania voi kuitenkin syyttää samalla tavalla Freudin tulkitsemisesta oman makunsa mukaisesti, mutta hän argumentoi seuraavansa Freudin ajattelun logiikkaa omassa tulkinnassaan, kun taas monet muut psykoanalyttikot ilmoittavat erkaantuvansa freudilaisesta perinteestä. (Evans 2006, 68–69.)

Vuodesta 1949 eteenpäin Lacan voidaan jo katsoa etsivän vastauksia häntä askarruttaviin kysymyksiin strukturalismin paradigmasta (Dosse 2011, 132). Lacanin mukaan Freudista lähtien tiedostamaton on käsitetty *merkitsijöiden ketjuksi*, mikä ilmenee puheen ja ajattelun katkoksissa. Lacanin näkemyksessä korostettuna on merkitsijä, jonka moderni kielitiede muotoili uudestaan antiikin retoriikan käsitteistöä filosofi Ferdinand de Saussuren johdolla. (Lacan 2006, 676.) Saussure muotoilee kielellisen merkin yhdistävän käsitteen ja akustisen kuvan, jotka hän vuorostaan korvaa termeillä merkitty ja merkitsijä (Saussure 2014, 154–155). Tämä merkin sisältämän kaksinaisen suhteen artikulaatio auttaa meitä ymmärtämään kielellisen merkityksenannon luonnetta, jonka välityksellä nimeämme meille aistihavainnoin ilmeneviä kohteita maailmassa. Yhdistämme mielessä aistikuvan ja sitä vastaavan abstraktin käsitteen, joka voidaan ilmaista kielellisesti (Saussure 2014, 154). Lacan kääntää vielä tämän suhteen ympäri ja korostaa näin merkitsijän ensisijaisuutta merkittyyn nähden (ks. luku 3.1).

Kielitieteen käsitys kielen toiminnoista kuten metaforat ja metonymiat eli merkitsijöiden korvaavuudet ja yhdistämiset synkronisesti ja diakronisesti vastaavat Lacanin mukaan Freudin käsitystä tiedostamattoman toimintaperiaatteista. Lacan asettaa kysymykseksi siis sen, että kun *kielen rakenne on tunnistettu tiedostamattomasta*, niin millaisen subjektin voimme luonnehtia siitä? (Lacan 2006, 677.) Yksi seuraus tällä käsityksellä on se, että samalla tavalla kuin kieleen kirjoitetaan merkityksiä niin subjektin tiedostamaton tallentaa muistiin häneen vaikuttavia merkityksiä, jotka yhdistyvät kokemuksiin subjektin yksilöhistoriassa.

Psykoanalyysi sijoittaa subjektin tietämisen puutteeseen, joka konstituoii sen suhteessa *Toiseen* (ks. luvut 2.1, 3.1 ja 3.2). Subjekti ei itse tiedä, eikä aina edes halua tietää mielestä torjuttuja asioita, vaan saa merkityksensä ensisijaisesti Toisesta. Tiedostamattoman subjekti rakentuu tämän ei-tietämisen ympärille, sillä subjektiin kirjoitetaan passiivisesti merkityksiä, joita ei aktiivisesti havaita. Tällaista subjektia Lacan kutsuu “tieteen subjektiksi”, jonka rakennetta strukturalismi ja Lacan pyrkii havainnollistamaan teoriassaan. (Fink 2004, 108–109.) Psykoanalyysi ja tiede eivät kuitenkaan koskaan voi täysin objektiivisesti tavoittaa tätä subjektia, sillä Lacan argumentoi tieteen tulosten tulkitsemisen olevan inhimillisen erehtyvyyden takia aina subjektiivista (Fink 2004, 110–111). Tämän tutkielman kohteena on tässä kuvailtu myöhäisempi Lacan, jolloin hänen teoriansa on jäsentynyt tiiviisti Freudin uudelleen lukemisen sekä strukturalismin hengessä subjektin rakenteen analyysin ympärille.

2. Jacques Lacan & (psyko)analyysi

“Pöllöt eivät ole sitä, miltä ne näyttävät”²

- Jättiläinen agentti Cooperille unessa

Lacanin lukeminen on kuin freudilaisen psykoanalyttisen prosessin läpikäyminen: Lacan asettuu (paradoksaalisesti) analysoitavan (engl. analysand) asemaan samalla kun lukija ottaa analyttikon (engl. analyst) paikan esittäessään täsmällisen tulkinnan kohteen tarkan lukemisen ja kypsän harkinnan seurauksena. Lacan ei paljasta kirjoituksensa tarkoitustaan kokonaisuudessaan välittömästi, vaan pistää lukijan ajattelemaan lukemaansa ja etsimään sitä kautta oman tulkintansa tästä monimerkityksellisestä viestistä. Lacanille tämä tuntuu olevan tarkoituksellista, sillä hän esittää ajatuksensa mielellään vähintään näennäisten ristiriitaisuuksien sekä epäsuorien ilmausten kautta.

Tästä johtuva väistämätön monitulkintaisuus ei kuitenkaan tarkoita Lacanin esittävän teoriaansa huolimattomasti, sillä pitkäjänteisen lukemisen kautta Lacanin algebra avautuu johdonmukaisena kokonaisuutena, ja aluksi epämääräisiltä vaikuttaneet käsitteet vakiintuvat ymmärrettäväksi kieleksi. Tällainen kirjoittamistyyli itsessään havainnollistaa toisaalta strukturalistisen paradigman käsitystä kielestä merkitysijöiden toisiinsa mielivaltaisesti kietoutuneena verkkona sekä toisaalta psykoanalyttisen käytännön prosessin eetosta vakiintuneiden (yksilölle haitallisten) ajattelumallien (oireiden) uudelleentulkintana. Lacan halusi mahdollisesti tarkoituksella myös asettaa teoriansa tälle uudelleentulkinnan mahdollisuudelle eikä näin ollen sulkea teoriaansa täysin. Tämä voi tietysti avata mahdollisuuden myös kritiikille keskeneräisestä teoriasta tai merkityksettömydestä.

Samankaltainen kuvaus voidaan antaa amerikkalaisen elokuvaohjaajan David Lynchin kuuluisasta televisiosarjasta Twin Peaks. Ensisilmäyksellä sarja näyttää kertovan tavanomaisesta pikkukaupungin murhamysteeristä, mikä tarinan edetessä käy mahdottomaksi ymmärtää, ellei katsoja kiinnitä huomiota kulissien taakse eli tarinan tulkintaa ohjaavaan mutta katsojalta piilotettuun rakenteeseen. Katsoja ei voi käsittää sarjan tapahtumia täysin ilman, että kohdistaa ajattelunsa sarjan sisäistä logiikkaa

² Twin Peaks televisiosarja 1990–1991: 2. Tuotantokausi 1. jakso.

ohjaavaan rakenteeseen. Pöllöt eivät ole sitä, miltä ne näyttävät Twin Peaksissa, eivätkä Lacanin kirjoituksissa. Tämä paljastuu sarjan katsojalle agentti Cooperin unessa, johon itsessään liitetään tiedostamattomasta kumpuavien katkosten tulkinnan mahdollisuus. Käytän Jättiläisen lausetta myöhemmin tässä tutkielmassa esimerkkinä havainnollistamaan Lacanin teorian argumentaatiota.

“Subjektin kumoaminen ja halun dialektiikka freudilaisessa tiedostamattomassa” on yksi vaikeaselkoisimmista teksteistä Lacanin julkaisemassa *Écrits* -kokoelmassa. Osa tästä hankaluudesta selittyy Lacanin tarkoituksenmukaisesti lukijaa haastavalla kirjoitustyyllillä. Tämän lisäksi osa hankaluudesta kumpuaa itse teoriasta, sillä tässä tekstissä Lacan esittää lukuisien vuosien aikana kypsyneitä ideoita, joiden alkuperäiset muotoilut voidaan löytää hänen pitämistään seminaareistaan. (Fink 2004, 106.) Samoin Lacanin *mateemaksi*³ (engl. *matheme*) kutsumat kvasi-matemaattiset formalisaatiot tiivistävät runsaan määrän käsitteistöä, joiden avulla Lacan pyrkii muotoilemaan teoriasa kaavamaisesti käsiteltäväksi kokonaisuudeksi matematiikan tavoin (Fink 1997, 144). Nämä *mateemat* ”- mahdollistavat sata ja yksi eri lukutapaa, joiden moninaisuus on hyväksyttävää niin kauan kuin se, mitä on sanottu säilyy juurrutettuna sen algebrahan.” (Lacan 2006, 691.)

Käyn tässä tutkielmassa ensin läpi Lacanin ajattelun perustavan kolmijaon reaalisen, symbolisen ja imaginaarisen välillä (lyhennettynä RSI-järjestelmä), jotka viittaavat yhdessä subjektin asemaan suhteessa koettuun todellisuuteen. Tämän jälkeen esitän Lacanin tekemän käsitteellisen erottelun vaatimuksen, tarpeen ja halun välillä, joista viimeisin asettuu keskeiseen rooliin kielellisen subjektin konstituutiassa. Nämä erottelut mahdollistavat subjektin rakenteen hahmottamisen halun graafista, jonka käyn läpi kokonaisuudessaan esittämällä Lacanin algebran *mateemojen* merkityksiä ja halun graafista tehtyjä tulkintoja. Lopuksi pohdin, että millaisia johtopäätöksiä tästä rakenteesta ja sen mekanismeista voidaan mahdollisesti esittää koskien tiedostamattoman subjektia sekä kuinka voimme vielä syventää ymmärrystä Lacanin teoriaa kohtaan.

³ Katso liitteet: Lacanin algebran selitykset.

2.1. Reaalinen, symbolinen & imaginaarinen

“*Missä Se oli, sinne Minän täytyy mennä*”⁴

- Sigmund Freud

Keskeinen käsitteellinen jako Lacanin ajattelussa on teoria kolmesta rekisteristä, jotka ovat reaalinen, symbolinen ja imaginaarinen. Imaginaarinen tarkoittaa ihmisen yleistä käsitystä todellisuudesta. Imaginaarinen “kuviteltu” todellisuus on välttämätön ehto kokemukselle, sen välttämätön illuusio kantilaisittain tai reaaliabstraktio marxilaisittain. Imaginaarisen rekisterin toimintaan liittyy psykoanalyttisesta näkökulmasta oleellisesti transferenssi, fantasia ja ego. (Johnston 2018, 2.1.1.) Transferenssin, fantasian ja egon käsitteet käyn läpi tässä tutkielmassa halun graafin muotoilujen kohdalla (ks. luvut 3.2 ja 3.3).

Näkemyks symbolisesta rekisteristä hyödyntää vahvasti strukturalistista teoriaa saussurelaisessa luonnollisten kielten hengessä. Symbolinen sisältää kielen lisäksi erilaisia kulttuurillisia ja sosiaalisia malleja, kuten esimerkiksi tavat, käytänteet, lait, perinteet ja säännöt, jotka ovat kehittyneet kielen mukana. Lacan käyttää edellisistä termiä *symbolinen järjestys* tai *Toinen*. Subjekti heitetään syntymässä tähän järjestykseen, mikä pakottaa yksilön sopeutumaan omaksumalla kielellisen kommunikaation. Lacanin käsitys tiedostamattomasta tiivistyy hänen kuuluisaan ilmaukseensa siitä, että “tiedostamaton on rakentunut kuin kieli” eli merkitsijöiden ketjuina. Symbolisessa yhdistyy siis tiedostettu, subjektin imaginaarinen puoli ja subjektin tiedostamaton puoli. (Johnston 2018, 2.1.2.)

Reaalisen rekisteriä on vaikea määritellä Lacanin teoriassa. Reaalinen asettuu imaginaaris-symbolisen todellisuuden ylijäämäksi, todellisuuden mahdottomuudeksi. Lacanin varhaisen muotoilun mukaan reaalinen käsitti asioiden materiaalisen olemuksen sellaisenaan aistihavaintojen takana, seuraten näin Kantin muotoilua asioista itsestään. Myöhemmän muotoilun mukaan reaalisen kuvaaminen absoluuttisena täyteytenä ilman puutteita voidaan tehdä itsessään vain kielessä. Kieli voi kuvailla jostain puuttuvan jotain, mutta altistaa kuvaillun silti symboliselle edustukselle. Tämän myöhemmän muotoilun mukaan Lacan assosioi reaalisen negativiteetteihin, kuten objekti a:han (ks. luku 2.2),

⁴ Lacan huomauttaa, että hän on käsitellyt tätä lainausta useaan otteeseen ja täydentää näkemystään tässä kappaleessa tekstiä (Lacan 2006, 678). Alkuperäisen saksankielisen ilmauksen käännöksestä voidaan esittää hieman toisistaan poikkeavia muunnelmia: “*Wo Es war, soll Ich werden*”.

jouissance:en (ks. luvut 3.4 ja 3.4.1) ja seksuaalisiin eroavaisuuksiin. (Johnston 2018, 2.1.3.) Objekti a:n käsitteen esittelen seuraavassa luvussa. Ranskankielisen käsitteen *jouissance*⁵ voi lyhyesti tässä vaiheessa määritellä jännittyneisyyden tunteeksi, joka ilmenee tietoisesti mielihyväästä tai kivusta saatavana nautintona (Fink 1997, 60). Sen sijaan Lacanin käsitys seksuaalisuudesta on itsessään laaja kokonaisuus, jonka käsittely jää tämän tutkielman ulkopuolelle.

Lacan asettaa psykoanalyysin tehtäväksi paikantaa tiedostamattoman subjektin reaalisen ulottuvuuden, joka voidaan hänen mukaansa löytää imaginaaris-symbolisen järjestyksen välityksellä esimerkiksi jouissance:n ilmenemisessä. Subjekti on Lacanille ei-olemisen olemassaoloa: kuolema, joka ylläpitää olemista. Tällä ei-olemassaololla ja kuolemalla hän tarkoittaa subjektia, joka on riisuttu reaalisesta olemassaolostaan esisymbolisena ruumiina, koska se on pakotettu symboliseen järjestykseen. (Lacan 2006, 678–679.)

Kaikki kielen artikuloinnin ulkopuolelle sellaisenaan jäävä todellisuus voidaan katsoa kuuluvan reaaliseen, ennen kuin se on symbolisoitu kielessä. Artikulaatiossa kieli katkaisee suoran yhteyden reaaliseen ja luo käsittämämme imaginaaris-symbolisen todellisuuden. Lacanilaisen psykoanalyysin tavoite on kuitenkin vaikuttaa analysoitavan reaaliseen, eikä vain tämän käsitykseen todellisuudesta. Reaalinen ulottuvuus tehdään olevaksi kielen välityksellä, jolla Lacan tarkoittaa kielellä olevan pääsy reaaliseen ja siihen vaikuttamiseen (Fink 1997, 25.) Lacan havainnollistaa halun dialektiikalla tätä subjektin ja tiedon suhdetta symbolisessa järjestyksessä (Lacan 2006, 679), joka ei voi koskaan tyhjentää reaalista ulottuvuutta (Fink 1997, 27).

Nyt kun ymmärrämme näiden kolmen rekisterin yleisiä merkityksiä ja suhteita toisiinsa, siirrymme tarkastelemaan tälle tutkielmalle keskeistä käsitettä *halu*, joka vuorostaan asettuu monimerkitykselliseksi käsitteeksi Lacanin teoriassa.

⁵ Jouissance:n kääntäminen toisille kielille ei ole onnistunut, sillä siitä katsotaan aina tippuvan pois osa merkityksestä. Kääntämisen yrityksissä ehdolla ovat olleet esimerkiksi termit nautinto (engl. enjoyment) tai himo (engl. lust). Jouissance:a ei voi myöskään samaistaa tyydytykseen (engl. satisfaction), sillä Lacanin teoriaan liittyy oleellisesti jouissance:n tyydyttymättömyys, joka ei tyhjene tarpeiden tai vaatimusten tyydytyksiin. (Braunstein 2003, 103–105.)

2.2. Vaatimus - tarve = halu

Tarpeet ovat biologisia vaistoja, jotka pienen lapsen täytyy artikuloida vaatimuksina puheessa turvautumalla Toisen apuun tarpeiden tyydyttämiseksi, toisin sanoen selviytyäkseen hengissä. Vaatimuksen esittäminen tapahtuu ensin itkun välityksellä ja myöhemmin puheena lapsen astuttua symboliseen järjestykseen. (Evans 2006, 37–38.) Pienen lapsen tarpeet saavan merkityksensä Toisen tulkinnan kautta takautuvasti, kun vanhempi vastaa lapsen itkuun tarjoamalla ruokaa, lämpöä tai muuta huolenpitoa. Lapsen vaatimuksen merkitys ei siis tule lapselta, vaan Toiselta, tässä tapauksessa vanhemmilta (Fink 1997, 6.) Toisten ihmisten kuvaukset maailmasta varastoituvat kielenkäytön seurauksena tiedostamattomaan, mikä vaikuttaa vuorostaan meidän suhteeseemme maailmaa kohtaan, ja näin täyttää oman halumme Toisen halulla (Fink 1997, 9–10).

Vaatimusten takia tarpeet on sekoitettu haluiksi, mutta siinä missä tarpeet takaavat yksilön selviytymisen, halu takaa lajin selviytymisen (Lacan 2006, 687). Lacanin tarpeen ja halun erottaminen toisistaan ilmentää käsitystä halusta ilman sen sidettä biologisiin tarpeisiin. Tarpeiden tyydytyksen lisäksi Toisen läsnäolo saa myös toisen merkityksen, nimittäin rakkauden ilmenemisen tässä suhteessa. Toinen voi tarjota mahdollisuuden tarpeiden tyydyttämiseksi, mutta ei voi tarjota ehdotonta rakkautta. Vaikka yksilön vaatimusten puheessa ilmenevät tarpeet täyttyvät, niin kaipuu rakkauteen ei voi täytyä. *Halu on vaatimuksina artikuloitujen tarpeiden tuottama ylijäämä.* (Evans 2006, 38.)

Kun Lacan puhuu halusta, hän tarkoittaa sillä aina tiedostamatonta, luonteeltaan seksuaalista halua, jonka esiintuominen on keskeinen kiinnostuksen kohde psykoanalyttiselle teorialle. Tällainen halu voidaan tunnistaa artikulaatiosta, jossa se luodaan olevaksi⁶. Tämä halun luominen ja tunnistaminen puheessa on psykoanalyysin työkalu. Halun artikulaatiolla on kuitenkin rajansa, sillä puhe ja halu eivät sovi kokonaan yhteen, vaan halun artikulaatiossa jää aina jotain sanomatta, jotain ylimääräistä tuosta koko totuudesta. (Evans 2006, 37.) Halu ei tyhjene vaatimuksiksi eikä tarpeiksi, vaan juuri artikuloitaessa halusta tulee artikuloimaton (Lacan 2006, 681), sillä se joutuu lävistämään

⁶ Huomaa luvun 2.1. perusteella, että Lacanin ajattelussa ”Kaikki kielen artikuloinnin ulkopuolelle sellaisenaan jäävä todellisuus voidaan katsoa kuuluvan reaaliseen.” Huomaa myös, että halu on symbolisen rekisterin tuote ja näin ollen tekemisissä kielellisesti rakentuneen tiedostamattoman kanssa. Tätä ei tule sekoittaa reaalisen rekisteriin, joka ei itsessään rakennu kielellisesti, mutta on kielellisesti edustettavissa.

symbolisen järjestyksen. Tällä paradoksaalisella muotoilulla Lacan tarkoittaa halun ylimäärää, joka ei tyhjene tarpeisiin tai vaatimuksiin.

Halun objektiksi asettuu aina *objekti pikku a*⁷ (ts. objekti a, ranskaksi objet petit a), joka *ei ole* halun kohde sanan materiaalisessa mielessä, vaan halun *objektisyy*: halu ei ole suhde sen kohteeseen, vaan suhde *puutteeseen*. Tämä täytyy ymmärtää monella tapaa: haluna olla Toisen halun kohde (tulla tunnustetuksi ihmisenä), haluna Toisen kautta (Toisen halu tekee kohteesta haluttavan), haluna Toista kohtaan (esimerkiksi lapselle ensisijaisesti äiti) sekä haluna aina “johonkin muuhun” (on mahdotonta haluta jotain mitä jo on), johon objekti pikku a mukautuu ja saa erilaisia merkityksiä. Halu ilmenee siis Toisessa, Toisena ja Toisen kautta dialektisesti sosiaalisena tuotteena. (Evans 2006, 38–39). Objekti pikku a on subjektin fantasmaattisen (imaginaarisen konstituution) suhteen Toiseen sisältämä kohde (ks. luku 3.3), jollaisena se ehdollistaa jouissance:n ilmenemisen tässä suhteessa (Fink 1997, 59–60). Jouissance asettuu keskeiseksi tarkastelun kohteeksi tämän tutkielman lopussa halun graafin täyden muotoilun kohdalla, joten palaamme siihen myöhemmin (ks. luvut 3.4 ja 3.4.1).

Halun graafi artikuloi topografisesti vaatimuksen, tarpeen ja halun paikan subjektin toiminnassa: tarve löytyy myyttisestä, esisymbolisesta intentiosta (Δ) graafin elementaarissa solussa , halu (d) symbolisen tikkauksen tuottamana ylimääränä ja objekti pikku (a) fantasian kaavasta ($\$ \diamond a$) kolmannessa graafissa sekä vaatimus (D) vietin kaavasta ($S \diamond D$) täydessä graafissa. Pääsemme nyt tarkastelemaan järjestelmällisesti Lacanin muotoilemaa halun graafia seuraavissa luvuissa. Halun graafin täysi muotoilu löytyy tästä tutkielmasta luvusta 3.4 sivulta 20, jota ennen olen käynyt läpi sen osittaiset muotoilut.

⁷ Objekti (a): Halun objektisyy on yksi Lacanin monimerkityksellisimmistä käsitteistä, jota hän itse on pitänyt merkityksellisimpänä saavutuksenaan psykoanalyttisessä teoriaperinteessä (Fink 1997, 83). Psykiatri ja psykoanalytikko Serge Leclair piti sitä ”Nobelin palkinnon arvoisena keksintönä” (Dosse 2011, 290). Tämä tutkielma rajoittuu vain esittelemään käsitteen yleisen merkityksen luonnehdinnan osana fantasian kaavaa Lacanin ajattelussa.

3. Halun graafi: lacanilaisen subjektin halun topologia

”Minun täytyy nyt esitellä teille - - tietty graafi, joka palvelee myös toista merkitystä, joka minulla on mielessä tässä yhteydessä. - - tässä kohdassa riittää sen osoittaminen, että mihin halu sijoittuu suhteessa subjettiin, joka on määritelty merkitsijän artikulaation perusteella.”⁸

- Jacques Lacan

Lacanista kirjoittaneet tutkijat ovat esittäneet halun graafista osin toisistaan poikkeavia tulkintoja, joiden eroavaisuuden ytimen paikannan heidän halun graafille antamaan ensisijaiseen merkitykseen. Dylan Evans esittää halun graafin ”halun rakenteen topografisena muotoiluna” (Evans 2006, 76). Slavoj Žižek käsittelee halun graafin ideologisen oireen muodostumisen kautta (Žižek 2005, 126–185). Bruce Fink antaa halun graafin tulkinnalle lukuisia merkityksiä, kuten kysymyksen subjektin suhteesta tietämiseen, kysymyksen subjektin luonteesta yleensä sekä kysymyksen merkitsijän ja merkityn suhteesta (Fink 2004, 106–128). Alfredo Eidelsztejn argumentoi halun graafin esittelevän halun objektisyyden, objekti a:n käsitteen Lacanin teoriassa (Eidelsztejn 2009, 20–21). Haluan korostaa, että tarkoitukseni ei ole pelkistää näiden tutkijoiden näkemyksiä yllä esittämiini tulkintoihin, vaan pelkästään havainnoillistaa heidän erilaisia tulokulmiaan halun graafin tulkitsemiseksi.

Halun graafin lukeminen näyttää siis saavan erilaisia painotuksia eri tutkijoilla, jotka eivät nähdäkseen sulje toisiaan pois, vaan kohdentavat vain erityisen huomion graafin eri kohtiin ja erilaisiin tulkintamahdollisuuksiin. Itse painotan tässä tutkielmassa halun graafin lukemista tiedostamattoman subjektin rakenteen artikulaation näkökulmasta. Ensisijaiseen asemaan asettuu halun graafin ylemmän ja alemman merkitsijöiden ketjujen suhde eli kielellisesti rakentunut tiedostamaton ja kielen halkaisema subjekti, joiden molempien alkuperä on Toisessa ja jonka Lacan myös rinnastaa subjektin tiedostamattomaan sellaisenaan⁹. Tällaisena oma näkemykseni yhdistyy lähinnä Finkin asettamiin kysymyksiin. Fink puhuu yleensä lacanilaisesta subjektista, jolle katson antavani

⁸ Lacan 2006, 681. Tästä huomiosta voimme päätellä, että halun graafi on avoin tulkinnalle myös tämän luvun ulkopuolella, sillä Lacan ei esitä sitä täysin eksplisiittisesti eikä tyhjentävästi.

⁹ Subjektin tiedostamattoman rinnastaminen Toisen kanssa voisi yksinkertaistettuna tarkoittaa jotain subjektin ulkopuolista, jonka vaikutukselle subjekti on alistainen.

tarkentavan, sitä luonnehtivan merkityksen puhumalla tiedostamattoman subjektista, jolla korostan tiedostamattoman rakenteen toimintaperiaatteen ensisijaisuutta subjektin konstituutiossa Lacanin ajattelussa. En ajattele ”tiedostamattoman subjektin” tyhjentävän lacanilaista käsitystä subjektista, mutta tämän tutkielman kohteen eli halun graafin tulkinnan avaimena se näyttäisi sopivalta.

Lacanin esitys halun graafista on topologinen. Topologia mahdollistaa kolmiulotteisen todellisuuden tarkastelun kaksiulotteisesti, mikä myös tarkoittaa, että graafin muodoilla, koolla ja etäisyyksillä ei ole merkitystä, vaan kysymykseksi asettuu rakenne (Eidelsztein 2009, 11–14). Käsitän topografian viittaavan halun graafin visuaaliseen esittämistapaan rakenteen karttana, kun taas topologian¹⁰ viittaavan yleisesti siihen menetelmään, jolla voidaan tarkastella topografisesti esitetyn rakenteen sisäisiä suhteita. Halun graafi koostuu neljästä eri tasosta, jotka ovat ymmärrettävissä täysin vain suhteessa toisiinsa ja lopulta ainoastaan osana täyden halun graafin muotoilua (Evans 2006, 77).

Täydessä halun graafissa (ks. luku 3.4) on kaksi eri merkitsijöiden ketjua: Alempi kulkee graafissa nuolen osoittaman suunnan mukaisesti vasemmalta oikealle merkitsijästä ääneen (engl. *signifier.voice*) ja kuvaa (tiedostettua) merkitsijöiden ketjua lausuman (engl. *statement*) tasolla. Ylempi kulkee *jouissance*:sta kastraatioon ja kuvaa (tiedostamatonta) merkitsijöiden ketjua lausumisen (engl. *enunciation*) tasolla. (Evans 2006, 77.) Tiedostettu lausuman subjekti tulee erottaa tiedostamattomasta lausumisen aktin subjektista. Tätä jakoa voidaan havainnollistaa ilmauksella ”Älä ammu viestin kantajaa” – puhuja ei ole aina viestinsä takana (Eidelsztein 2009, 80). Alemman tason ongelmaksi muodostuu merkityksen tuottaminen, joka halkaisee reaalisen subjektin ja alistaa sen symboliseen järjestykseen. Ylemmän tason ongelmaksi muodostuu sen sijaan subjektin reaalisen, esisymbolisen intention ja symbolisen järjestyksen kohtaamisen tuottama *jouissance* sekä sen vaikutus kielelliseen subjektiin. (Žižek 2005, 175–176).

Lacan paikantaa tiedostamattoman subjektin reaaliseen tyhjyyteen, joka ilmenee Minänä puheessa (Lacan 2006, 677). Kielitiede on kiinnostunut lauseen tason Minästä, joka esiintyy lauseessa ”Minä ajattelen”. Tästä lauseen subjektista (Minä) erotetaan lauseen puhuja, joka todellisuudessa lausuu ääneen tuon lauseen. Kielitiede rajoittuu erottamaan

¹⁰ Topologian yleistä merkitystä ja erityistä roolia Lacanin työssä on käsitelty tarkasti muun muassa Eidelsztein, A. 2009, 6–31.

nämä kaksi subjektia toisistaan vain pinnallisesti, sillä se ei pysty huomioimaan puhujan tiedostamattoman subjektia, joka nimenomaan ilmenee puheessa. (Fink 2004, 144–145). Vastaus kysymykseen “Kuka puhuu?” “- - ei voi tulla häneltä itseltään, jos hän ei tiedä mitä hän yrittää sanoa tai että hän on puhumassa, kuten analyttinen kokemus on osoittanut” (Lacan 2006, 677). Merkitsijöiden ketju katkaisee subjektin puhtaan reaalisen olemisen, mutta analyysi paljastaa meille totuuden tästä suhteesta (Lacan 2006, 678). Lacan viittaa subjektiin, joka on alisteinen sekä tiedostamattoman että kielen mekanismeille, joiden toimintaperiaatteita käsitellään halun graafissa. Halun graafi esittää meille lacanilaisen subjektin rakenteen, reaalisen vaikutuksen paikantamisen imaginaaris-symbolisen todellisuuden lävistämänä.

3.1. Halun graafin elementaarinen solu: tikkauspiste & halkaistu subjekti

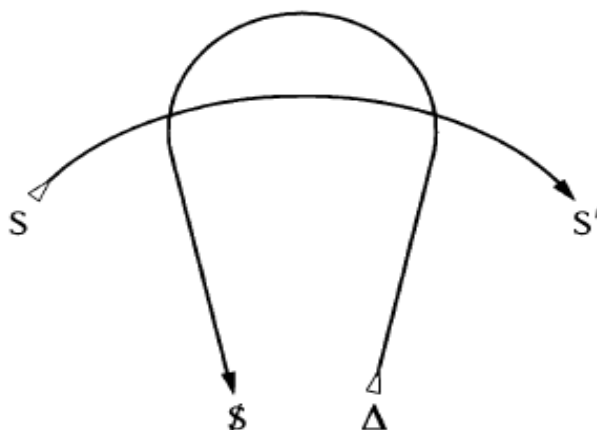
Halun graafin elementaarinen solu esittää merkitsijän ja merkityn välisen suhteen (Žižek 2005, 145) sekä halkaistun, kielen läpäisemän subjektin muodostumisen solmukohtan. Lacan kutsuu elementaarisen solun funktiota tämän solmukohtan tikkauspisteeksi¹¹ (*point de capiton*), joka pysäyttää merkitsijöiden rajattoman merkityksen liukumisen paikalleen (Lacan 2006, 681). Selvennän tässä luvussa, mitä tällä tikkauksella oikein tarkoitetaan.

Halun graafin lähtöpisteenä toimii esisymbolinen intentio (Δ), joka lävistää merkitsijöiden ketjun (S.S') ja luo halkaistun subjektin (\$) (Žižek 2005, 146). Tämä intentio on reaalinen ruumis, subjekti ennen kielen omaksumista, joka pakotetaan asettumaan symboliseen järjestykseen, jolloin se menettää osan reaalista elämellisyydestään tullessaan sosiaaliseksi eläimeksi – tätä Lacan kutsuu subjektin vieraantumiseksi (Fink 2004, 116). Halkaistu subjekti on tämä tikkauksen lopputulema, kun kieli ja lopulta koko symbolinen järjestys on jakanut sen reaalisen olemisen kahtia luomalla näin uudenlaisen subjektin olemisen tilan, jossa se on erotettu esi-kielellisestä olemisestaan. Subjekti menettää mahdollisuuden kokea reaalisen olemisen, kun se on kerran pakotettu symboliseen järjestykseen, jossa merkitsijöiden ketjut saavat sisältönsä kielellisen merkityksenannon

¹¹ Tikkauspisteestä on käytetty englanninkielessä myös vaihtoehtoisesti käännöstä ankkuroitumispiste (anchoring point), mutta ranskankielinen *point de capiton* viittaa tarkemmin tikkaukseen tai ompelemiseen (Fink 2004, 113).

aktissa. Tämä vieraantumisen logiikka on tällä tavalla hahmotettuna väistämätön subjektin sosiaalistuessa kieliyhteisöön. Halun graafin toisen tason muotoilu seuraavassa luvussa jatkaa vielä tätä vieraantumisen periaatetta.

GRAPH I

Kuvio 1 Halun graafin elementaarinen solu (Lacan 2006, 681)

Subjektin halkaisemisen lisäksi merkitsijöiden ketjun vektorilla on myös toinen tarkoitus, nimittäin merkityksen kiinnittäminen. Lacan erottaa tästä solmukohtan tikkaupisteestä sen diakronisen ja synkronisen funktion. Tikkauksen diakronisessa funktiossa jokainen termi olettaa ennalta muiden osien konstruktion, mutta kokonainen merkitys saavutetaan takautuvasti vasta lauseen lopussa (Lacan 2006, 682). Tällä Lacan tarkoittaa lauseen yksittäisten sanojen olettavan ennalta tulevan lauseen kokonaisen muotoilun, mutta tämä kokonainen muotoilu ja sen asettama merkitys voidaan lukea vain taaksepäin vasta lauseen täydestä muotoilusta. “Pöllöt eivät ole sitä, miltä ne näyttävät” voidaan ymmärtää täysin vain tällaisena kokonaisena merkitsijöiden ketjuna, mutta josta silti jää jotain ylimääräistä tavoittamatta, sillä mitä tuo lause kirjaimellisesti voisikaan tarkoittaa.

Samaan aikaan tikkauksen synkroninen funktio mahdollistaa merkin muuntamisen merkitsijäksi, sillä merkki korvataan merkitsijällä ja tilalle tuodaan sitä vastaava metaforinen merkitys (Lacan 2006, 682). Näin voimme ymmärtää lauseen “Pöllöt eivät ole sitä, miltä ne näyttävät” saavan sen kirjaimellisen merkityksen ylittävän merkityksen ingarinaarisella tasolla. Kun todellisuutta vastaava merkki tuhoetaan eli se saa

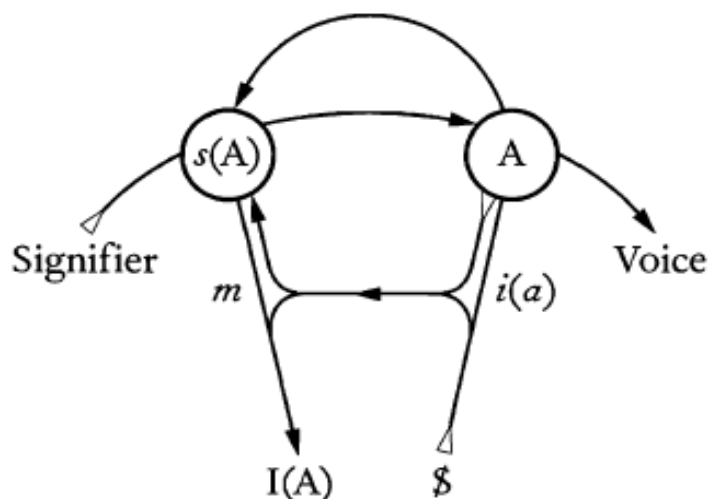
merkityksensä, seurauksena saadaan uusi todellisuus, joka on metaforisten merkitsijöiden argumentatiivinen todellisuus (Eidelsztein 2009, 116). Toisin sanoen: “Reaalinen itsessään ei sisällä välttämätöntä symbolisaationsa muotoa” (Žižek 2005, 141).

Näin tikatut solmukohdat muodostavat strukturoidun verkoston ja joiden metaforinen ylimäärä määrää takautuvasti niiden identiteetin (Žižek 2005, 127–128). Viittaamme todellisuuden objekteihin lopulta äärimmäisen sattumanvaraisesti, sillä objektin identiteetin takaaminen tapahtuu sen intersubjektiivisessä nimeämisen aktissa (Žižek 2005, 135). Tästä nimeämisen itsensä takautuvasta vaikutuksesta muodostuu lacanilainen kova nimittäjä eli herramerkitsijä (Žižek 2005, 137). Tämä herramerkitsijä pyrkii tavoittamaan objektin tosiasiallisen luonteen nimeämisen aktissa, mutta ei kykene tavoittamaan nimetyn objektin merkityksen ylimäärää, sen reaalista ulottuvuutta, johon se tähtää (Žižek 2005, 140). Tikatut solmukohdat toimivat herramerkitsijöinä toisin sanoen merkitsijöinä ilman merkittyä. Ne muodostavat merkitsijän ja merkityn suhteen, mutta tekevät sen strukturoimalla vain puhtaan eroavaisuuden performatiivisessa toiminnassa (Žižek 2005, 143), johon symbolisaation akti perustuu. Graafin toisen tason muotoilussa seuraavassa luvussa tikkauksen eli merkityksen kiinnittämisen logiikka ilmenee kahdessa kohdassa, Toisessa (A) sekä Toisen merkitsijässä s(A).

3.2. Halun graafin keskitaso: symbolisen & imaginaarisen suhde

Halun graafin toisessa muotoilussa asettuu kysymykseksi nyt se, miten halkaistu subjekti kohtaa Toisen eli symbolisen järjestyksen suhteessa itseensä. Toinen (A) kuvaa kaikkien merkitsijöiden eroavaisuuksien paikkaa, jotka voivat saada merkityksensä vasta merkityssuhteessa Toiseen (Lacan 2006, 682), jonka paikkaa halun graafissa merkitsee s(A). Halkaistu subjekti joutuu läpäisemään Toisen (symbolisen järjestyksen) koodin, joka laittaa subjektin paikalleen tuon koodin sisältämän viestin purkamisen seurauksena (Lacan 2006, 683). Tällä koodilla Lacan tarkoittaa koko symbolisen järjestyksen käsittämistä eli sosiaalisia instituutioita, tapoja, käytänteitä, lakia, jotka ovat saaneet muotonsa kielen välityksellä.

GRAPH 2

Kuvio 2 Halun graafin keskitaso (Lacan 2006, 684)

Näin symbolisen läpäisemä reaalista vieraantunut subjekti asettaa totuuden mitaksi Puheen, sen kohteena olevan Todellisuuden sijaan. Tällä Lacan viittaa subjektin reaaliseen olemiseen, jonka halkaistu subjekti on jättänyt taakseen samalla, kun kieli on saanut koettua todellisuutta kuvaavan aseman. Tässä olemme tekemisissä taaksekallistuman vaikutuksen kanssa, jossa subjektista tulee jotain, “mitä se oli jo ollut” (Lacan 2006, 684). Subjektin täytyy Lacanin mukaan tunnistaa itsensä ensin Toisessa, jolloin taaksekallistuman vaikutus viittaa Toisen subjektille antamaan merkitykseen sekä halun graafin osoittaman rakenteen subjektia määrävään asemaan. Ei siis ole olemassa subjektia ennen ensimmäistä identifikaatiota, mutta subjekti täytyy tunnistaa symbolisessa järjestyksessä ennen tätä partikulaarisuutta (Eidelsztein 2009, 165). Näin ollen taaksekallistuman vaikutus perustuu peilikuvaan, joka palautuu subjektille Toisesta vuorovaikutuksen tuloksena, jotta se voitaisiin tuottaa myöhemmin itse.

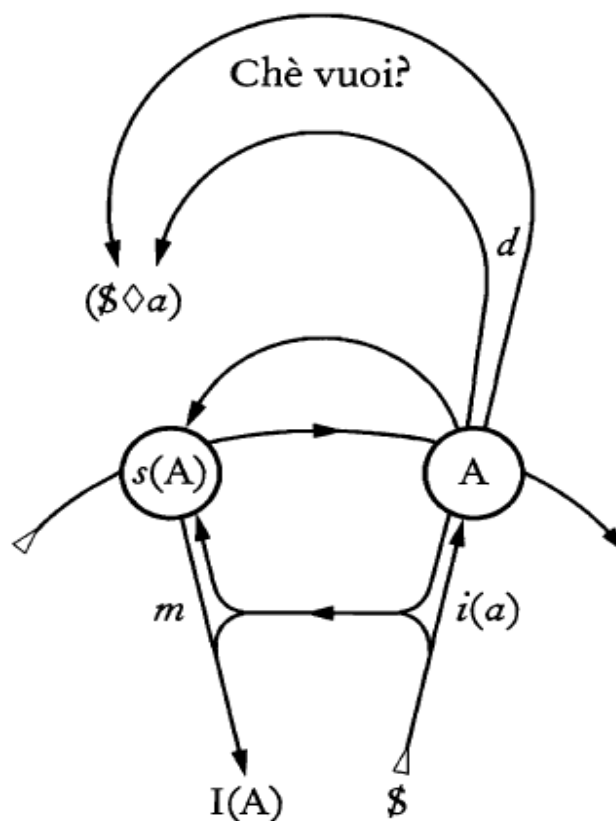
Peilivaiheen funktio sijoittuu imaginaarisen identifikaation vektoriin $i(a)$, joka on erotettavissa symbolisesta identifikaatiosta $I(A)$. Symbolisessa identifikaatiossa tapahtuu samaistuminen Toisen näkökulman kanssa muodostamalla minä-ideaali (Žižek 2005, 151). Imaginaarisen identifikaation vektori kuvaa egon ja imaginaarisen peilikuvan suhdetta, konstituoitua ideaaliminää ja egon samaistumista tähän itselle miellyttävän kuvan representaatioon (Žižek 2005, 152). $I(A)$ eli minä-ideaali on ensisijainen ja ehdollistaa

i(a):n eli ideaaliminän konstituution (Žižek 2005, 156–157). Minä-ideaali nojaa esimerkiksi nimeämisen aktin intersubjektiiiviseen merkityksenantoon subjektin samaistuessa omaan nimeen, josta näkökulmasta annamme sille sen imaginaarisen ideaalisen sisältönsä.

I(A) voidaan lukea “Toisen ideaali”, joka tarkoittaa subjektin identifikaatiota Toisen ideaaliin, jossa subjekti tulee olemaan vain Toisen näkökulman kautta. Toisin sanoen subjekti sisäistää Toisen ideaalin hänestä itsestään itselleen ja käsittää itsensä tällaisena. (Fink 2004, 117.) Subjektin täyttymiseksi ei kuitenkaan riitä Toisen ideaali, mutta sitä tarvitaan asettamaan subjektin suhde Toiseen, ensin tarpeen ilmaisun kautta vaatimuksissa, jotka Toinen tulkitsee (Fink 2004, 118). Lyhin oikoreitti $\$.I(A)$ ei riitä, vaan tarvitaan myös toisen vektorin $A.s(A)$ vaikutus: puheen Minä ei riitä, vaan tarvitaan myös sen merkityssuhde (Lacan 2006, 685). Egon konstituutio mahdollistaa imaginaarisen suhteen muodostamisen toiseen symbolisen lävistämänä. Koska meidän täytyy ilmaista yllä kuvatulla tavalla tarpeemme vaatimuksina kielessä, tämä tarve ei tule koskaan täysin kuvatuksi, vaan siitä jää aina jotain yli, jota Lacan kutsuu haluksi (Fink 2004, 118). Biologisten vaistojen eli tarpeiden artikulaatio vaatimuksina jätti jälkeensä halun (ks. luku 2.2), joka asettuu keskeiseksi tekijäksi seuraavaksi halun graafin kolmannessa muotoilussa.

3.3. Halun graafin ylempi taso: suhde Toiseen

Symbolisen ja imaginaarisen identifikaation suhde tuottaa ylimäärän, sillä jokaisen solmukohdan tikkauksen jälkeen voidaan esittää kysymys: “Chè vuoi?” – sanot niin, mutta miksi, mitä todella haluat? (Žižek 2005, 160). Tämä suhde osoittaa halun (d) erottamalla lausuman kirjaimellisen merkityksen ja sen motivoiman syyn toisistaan merkiten näin lausuman ja lausumisen välisen kuilun pysyvyyttä (Žižek 2005, 161). “Pöllöt eivät ole sitä, miltä ne näyttävät” lausuman kirjaimellinen merkitys ei ole sitä, miltä se aluksi näyttää, vaan sen taakse on kätkeyty lausuman sisällön oikea tarkoitus, joka motivoi lausumisen aktia, ja johon se tarkoituksellisesti tähtää.

GRAPH 3

Kuvio 3 Halun graafin ylempi taso (Lacan 2006, 690)

Halussa sekoittuu itsen ja Toisen halu, sillä minä haluaa Toisen tunnustuksen eli toisin sanoen tulla halutuksi, joten hän kysyy mielessään: “Mitä Toinen haluaa?” Kysymällä tämän kysymyksen subjekti voi pyrkiä käytöksellään toteuttamaan tämän Toisen oletetun halun ja saada sitä kautta tunnustuksen. Minä haluaa tulla tunnustetuksi Toisen halussa, jolloin minän halu sekoittuu keskenään Toisen halun haluamisen kanssa. Objekti pikku a sijoittuu Toisen haluksi fantasian kaavassa $(\$ \diamond a)$, jossa minä kuvittelee itsensä suhteessa Toiseen (Fink 2004, 119.) Graafin alemmalla tasolla olimme tekemisissä symbolisen järjestyksen halkaiseman subjektin vaatimusten kanssa, joiden ylimääränä syntyi halu, joka asettuu graafin ylemmällä tasolla keskeiseksi osatekijäksi (Fink 2004, 120). Kysymys “Chè vuoi?” mahdollistaa irtautumisen Toisen halusta ja mahdollistaa imaginaarisen tason sulkeutumisen ja Minän tiedostamattoman löytymisen analyysissä (Lacan 2006, 690–691). Tämän kysymyksen kysyminen näyttää merkitsevän Lacanille subjektin mahdollisuutta korottaa itsensä Toiselle täysin alisteisesta asemasta itsenäisemmäksi subjektiksi.

Vastaus kysymykseen “Chè vuoi?” löytyy fantasiasta, joka täyttää kysymyksen jättämän sietämättömän tyhjyyden kuilun (Žižek 2005, 165–166). Fantasian funktio on pyrkiä tarjoamaan vastaus yllä esitettyyn kysymykseen, jolloin se konstituoidaan puolustuskeinoksi tätä kysymystä, toisin sanoen Toisen halua vastaan (Žižek 2005, 170). Subjekti kuitenkin huomaa, että Toisen haluun ei ole kovin helppo vastata, sillä se esitetään vajaana, ja se kätkee taakseen sekä tietoisia toiveita että tiedostamattomia haluja: Toinen ei myöskään tiedä täysin, mitä hän haluaa (Fink 2004, 121).

Psykoanalyttisessä prosessissa fantasia esiintyy transferenssissa (tunteensierrossa), joka kohdistuu analysoitavan näkökulmasta analytikkoon. Analyysin tavoitteena on *fantasian lävistäminen* (engl. *traversing fantasy*), jonka avulla analysoitava voi luopua fantasioihin perustuvan Toisen halun täyttämisestä (Žižek 2005, 171). Fantasian lävistämisen voimme yksinkertaisesti ymmärtää suhteessa Toiseen muodostetun imaginaarisen konstruktion analysoimisena ja uudelleentulkintana, mikä mahdollistaa katsomaan uudestaan ja luopumaan aikaisemmista fantasioista. Toisen halun tuottaman subjektin täytyy “ottaa vastuu” omasta olemisestaan (Fink 1997, 62), jossa “tulla siksi, mitä se oli jo ollut” saa toisen merkityksensä. Tästä pääsemme halun graafin viimeiseen muotoiluun, jossa kysymykseksi asettuu Toisen halusta luopuminen ja sen korvaaminen subjektin halulla.

3.4. Täysi halun graafi: tiedostamaton merkitsijöiden ketju

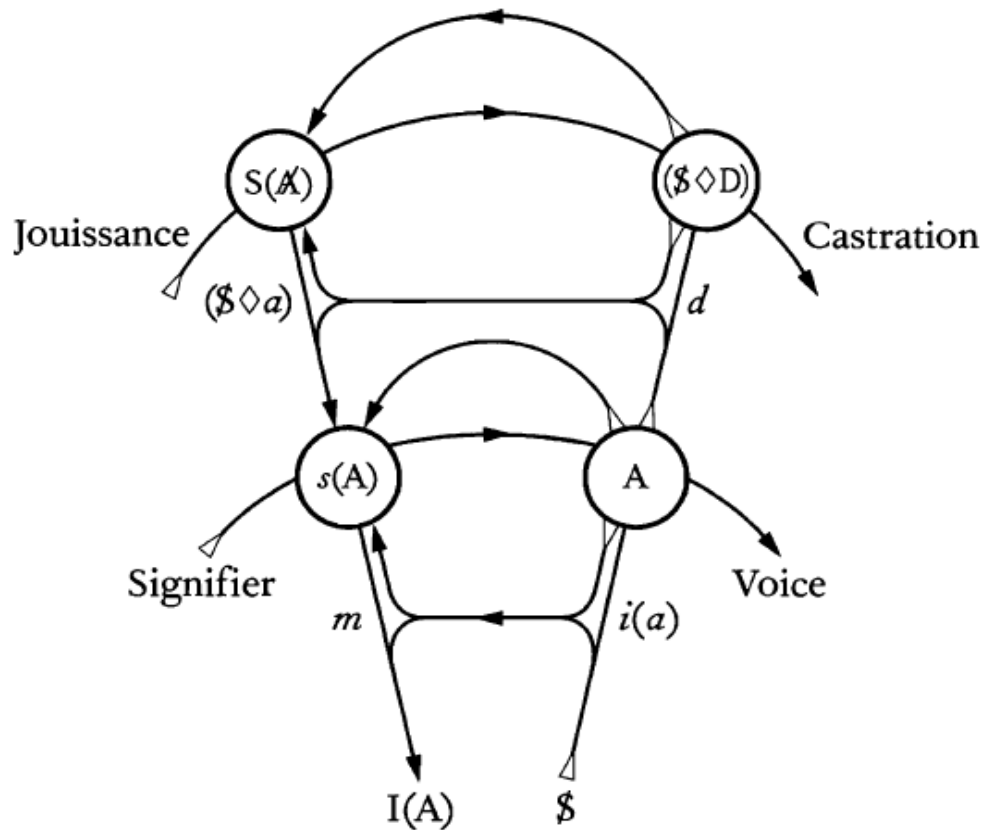
“*Ei ole olemassa Toisen Toista*”¹²

- Jacques Lacan

Lacanilainen subjekti sijoittuu halun graafin viimeisessä muotoilussa kahdentuneeksi jouissance:n ja kielen välillä. Näiden vektorit halkaisevat graafin vasemmalta oikealle kuvastaen subjektin nautinnollista kokemusta sekä kielellistä kokemusta. (Fink 2004, 124.) Jouissance määriteltiin aikaisemmin jännittyneisyyden tilaksi, joka avaa mahdollisuuden nautinnon kokemukselle sekä tulee tässä kohden erottaa yllä esitetyllä tavalla kielellisestä kokemuksesta.

¹² Toisin sanoen: ei ole olemassa metakieltä (Lacan 2006, 688).

COMPLETE GRAPH

Kuvio 4 Täysi halun graafi (Lacan 2006, 692)

Jouissance leikkaa symbolisesti strukturoidun halun vektorin $S(A).(\$ \diamond D)$ (Žižek 2005, 175) eli ”puutteen Toisessa” ja ”vietin” merkitsijät, joiden funktiota selvennän tässä luvussa. Tällä tasolla kysymykseksi asettuu se, mitä tapahtuu, kun esisymbolinen (reaalinen) substanssi (ruumis) läpäisee Toisen, merkitsevän järjestyksen. Ensisijainen seuraus on ruumiin alistaminen kastratiolle, jossa se tyhjennetään nautinnosta, sillä Toinen ja nautinto eivät ole yhteen sovitettavia. Puute Toisessa merkitsee ensinnäkin tätä nautinnon ja kielen yhteensopimattomuutta, reaalisen jouissance:n symbolisaation mahdottomuutta (Žižek 2005, 176.) Vaikka tämä jouissance:n kielellinen konstituutio estää nautinnon ilmenemisen sellaisenaan, sillä voidaan kuitenkin vastata vietin tarpeisiin, kuten tulemme tämän ja seuraavan luvun perusteella huomaamaan.

Toisena seurauksena lacanilainen halkaistu subjekti kohtaa nyt halkaistun, puutteen ympärille rakentuneen symbolisen järjestyksen. Tämän Toisen halun tunnistaminen mahdollistaa subjektin erottamisen objektin Toisesta, mitä Lacan kutsuu subjektin separaatioksi¹³. Puute Toisessa mahdollistaa siis symbolisessa järjestyksessä vieraantuneen subjektin ottamaan etäisyyttä tunnistamalla puutteen sekä itsessä että Toisessa. (Žižek 2005, 176–177.) Jouissance kohtaa puutteen Toisessa sen nimeämisen vaikutuksesta, jossa jouissance menettää osan merkityksestään tullessaan kielellisesti ilmaistuksi. Ilman nimeämistä ei kuitenkaan ole tätä puutetta. Puute Toisessa $S(\mathbf{A})$ merkitsee siis nimeämisprosessin tappavaa, mutta nimeämisen kohteeksi asettuvan puutteen konstituovaa vaikutusta (Fink 2004, 125–126). Tässä nimeämisen aktissa puute voidaan konstituoida, jolloin jouissance menettää osan merkityksestään, mutta tulee käsitettäväksi (Fink 2004, 126).

Lacan muistuttaa vasta tässä täyden halun graafin muotoilun kohdalla siitä, että hän määrittelee merkitsijäksi sen, joka “edustaa subjektia toiselle merkitsijälle”. Jos toinen merkitsijä puuttuu, niin toiset merkitsijät eivät edusta subjektia mitenkään, sillä ne ovat vain edustettuina ilman suhdetta. (Lacan 2006, 694.) Halun graafin viimeisessä muotoilussa puute Toisessa $S(\mathbf{A})$ on ensinnäkin tällainen merkitsijä, joka tarkoittaa subjektin kohtaamaa merkityksettömyyttä Toisessa. Kohdatessaan Toisen merkityksettömyyden eli ymmärryksen siitä, että Toinen ei voi taata lopullista totuutta, subjekti ohjautuu etsimään merkitystä muualta eli itseltään.

Ei ole olemassa Toisen Toista: kieli ei takaa itseään muuten kuin puheena. Ei ole olemassa metakieltä, ei kieltä subjektin ulkopuolella, ei objektiivista totuutta. On vain diskurssi ja sen tulkinta. Lacan viittaa näin kieleen todellisuuden lävistäjänä, jonka kautta kuvailemme maailmaa. Halun graafin alemmalla tasolla subjekti sai tämän kielellisen merkityksen Toiselta $s(\mathbf{A})$, mutta joutuu nyt kohtaamaan merkityksen puutteen Toisessa $S(\mathbf{A})$, sillä Toisella ei ole totuutta takaavaa merkitystä. Toinen ei voi antaa lopullista tarkoitusta subjektille olla olemassa, vaan löytääkseen sen itseltään, jotain täytyy puuttua, mikä on kielellisesti ilmaistavissa oleva Toisen merkityksettömyys. (Fink 2004, 123.) Fantasiasta luopuminen tyhjensi subjektin Toisen halusta, mutta asettaa subjektin nyt kohtaamaan Minän halun. Subjekti on rajoittuneesti tyhjentänyt itsensä *cogitoksi*, sillä siltä puuttuu sen

¹³ “Separaatio” käsite katoaa Lacanin käytöstä 1960-luvun jälkeen, jonka jälkeen hän on tiivistänyt vieraantumisen logiikkaan myös separaation funktion (Fink 1997, 61).

nyt kohtaaman, tällaiselle egolle ajattelemattomissa olevan puutteen, jota Lacan kutsuu termillä jouissance (Lacan 2006, 694). Halun graafin ensimmäisessä elementaarisen tason muotoilussa (subjektin) reaalista ruumista kutsuttiin esi-symboliseksi intentioksi ennen subjektia. Tämä intentio saa nyt uuden merkityksen eli halkaistun subjektin jouissance:n, sillä se on alistettu symboliselle järjestykselle ja Toisen vaikutukselle.

Graafin vasemman puolen laskevan vektorin merkitys voidaan havainnollistaa seuraavasti: ylhäältä alaspäin katsottuna on jouissance:n lävistämä puute Toisessa, jonka fantasia kätkee ja joka asettuu sen kautta merkitsijöiden ketjuun kokemassamme todellisuudessa (Žižek 2005, 177). Oikealla puolella ylätasolla on jouissance:n ja merkitsijän leikkauspiste, jota Lacan kuvaa vietin kaavalla: halkaistun subjektin suhde vaatimukseen ($\$ \diamond D$) (Žižek 2005, 177). Vietti on vaatimuksen lopputulema, kun subjekti katoaa tästä suhteesta. Luonnollisesti tällöin myös vaatimus katoaa ja jäljelle jää vain katoamista merkitsevä katkos. (Lacan 2006, 692.) Tällä vaatimuksen subjektin katoamisella ja sitä merkitsevällä katkoksella Lacan havainnollistaa vietin asettumista kielellisen subjektin tarpeisiin esi-kielellisen ruumiin sijaan, jota se on ennen palvellut. Kyse on siis ajallisesta muutoksesta, joka tapahtuu subjektin kielellistymisen seurauksena. Käännyttään nyt lopuksi vielä katsomaan tarkemmin tiedostamattoman tason vektorin jouissance.kastratio merkitystä.

3.4.1. Jouissance.kastratio: reaalisen symbolisaatio

“Jos kieli erottaa meidät eläimistä, niin jouissance erottaa meidät koneista”¹⁴

- Bruce Fink

Jouissance asettuu Lacanin ajattelussa polaariseen asemaan sekä halun että mielihyvän kanssa. Halu käsitetään oleellisesti jonkin puutteena (ks. luku 2.2) ja jouissance sen sijaan positiivisena “jonakin”, kokemuksellisena ylimääränä mielihyvän tuolla puolen. (Braunstein 2003, 104.) Näin nautinnon hetkellinen tyydytys on löydettävissä kehollisesta mielihyvän periaatteesta, kun taas jouissance ei pysähdy mihinkään saavutettuun asemaan, vaan jatkaa loputonta etsintää ilman kohdetta (Braunstein 2003, 106). Tässä kohden täytyy huomata, että jouissance asettuu halun graafin ensimmäisessä muotoilussa esitetyn intention asemaan, mutta nyt tuo intentio on läpäissyt imaginaaris-symbolisen

¹⁴ Fink 2004, 124.

todellisuuden. Jouissance koskee siis ruumiillista kokemusta, mutta kielen ja kuvitellun todellisuuden ehdollistamana.

Jouissance seuraa freudilaisen viettiteorian toimintaperiaatetta. Lacanilaisen luennan mukaan vietin tarkoitus ei ole saavuttaa maalia, tiettyä lopullista kohdetta, vaan seurata maalin tavoittelua, koskaan sitä tavoittamatta. (Evans 2006, 47.) Jouissance:n tyydyttymättömyys vastaa siis juuri tällä toimintaperiaatteella vietin tyydytyksen tarpeeseen (Braunstein 2003, 106), millä tarkoitetaan vietin saavan tarkoituksensa tästä loputtomasta jännittyneisyyden tilasta ja sen aiheuttamasta kyltymättömästä etsinnästä, joka ilmenee subjektin kokemuksessa.

Halu konkretisoituu fantasiassa (Braunstein 2003, 106), Toisen halun täyttämiseksi. Sen sijaan Lacanin mukaan “- - jouissance on Asian puolella” (Braunstein 2003, 107). Asia on reaalinen, symbolisen sellaisenaan ulottumattomissa oleva halun kohde, jonka ympärillä subjekti kiertää (Evans 2006, 207). Seuraamalla freudilais-hegeliläistä dikotomiaa Toisen ja Asian välillä voidaan osoittaa jouissance:n ilmenevän subjektin työlle tai taiteelle omistautumisessa ja “kadottamalla itsensä” tähän ylevään kokemukseen. Tällä tavalla Asia nähdään viittaavan subjektin “pelkän” nautinnon ylittämisen mahdollisuuteen, vietin objektin ylevöittämiseen, sillä vietin luonnollinen kohde ja siitä erillinen Asia sinänsä ovat erotettavissa. (Braunstein 2003, 107.) Tässä erottelussa on keskeisesti kyse objektin idealisaation ja ylevöittämisen eroavaisuudesta: Freudin muotoilemalla idealisaatiolla tarkoitetaan objektin ylistämistä subjektin mielessä muuttamatta tämän tarkoitusta, kun taas ylevöittämisellä tarkoitetaan vietin seksuaalisen energian kohteen korvaamista toisella tavoitteella (Eidelsztein 2009, 181). Idealisaatio sijoittuu näin imaginaaris-symboliseksi eleeksi, kun taas ylevöittäminen kumpuaa reaalisen jouissance:n paikantamisesta tästä kokemuksellisesta todellisuudesta.

Vietin mielihyväperiaate pyrkii estämään subjektia menemästä tämän “mielihyväperiaatteen tuolle puolen”¹⁵. Subjekti yrittää tavoitella maksimaalista nautintoa, mutta liika nautinto tuottaakin kipua. Jouissance ilmenee siis kehossa tällaisena “kivuliaana nautintona”. Jouissance:n kieltäminen mielihyväperiaatteen mukaisesti sisältyy symbolisen järjestyksen logiikkaan, sillä halkaistu subjekti on jo menettänyt osan tästä

¹⁵ Ensimmäinen kuvaus aiheesta Sigmund Freudin samanniminen essee vuodelta 1920 “Beyond the Pleasure Principle”.

reaalisesta nautinnostaan kastraaation myötä. (Evans 2006, 93.) Tämän periaatteen löysimme jo edellisessä luvussa, jossa jouissance:n viitattiin menettävän osan merkityksestään symbolisaationsa aktissa. Kastraaatiolla Lacan tarkoittaa imaginaarisen objektin symbolista puutetta (Evans 2006, 23), sillä osa jouissance:sta on uhrattu, siirretty symbolisen aktin kautta kieleen, jotta se voidaan löytää uudestaan (Fink 1997, 99). Nämä huomiot toistavat aikaisempia huomioita toisin sanoin. Reaalisesta nautinnosta kielen välityksellä riisuttu ruumis ei voi tavoittaa kokonaan jouissance:n merkitystä, vaan sen merkitys täytyy luoda imaginaaris-symbolisessa järjestyksessä uudestaan, jouissance:n asettumalla näin objekti (a):n eli halun objektisyyden ja puutteen logiikkaan sosiaalisena tuotteena.

Lacan päättää tässä tutkielmassa käsittelemäni kappaleen virkkeellä: “Kastraaatio tarkoittaa, että jouissance täytyy kieltää, jotta se voidaan saavuttaa halun Lain käänteisellä vaa’alla” (Lacan 2006, 700). Tämän tutkielman sisällön pohjalta avautuu mahdollisuus sellaiselle tulkinnalle, jossa Lacanin lauseen merkitys kuvastaa lacanilaisen subjektin kulminaatiopistettä halun dialektiikassa. Lävistämällä subjektin konstituution perustava fantasia on kyetty kumoamaan täysin Toiselle alistainen subjekti esittelemällä yksilöitymisen mahdollisuus kastraatiossa Toisesta, joka osoittaa meitä kääntymään taas halun tulkinnan puoleen subjektin analyysissä. Tämä luenta antaa myös yhden mahdollisen selityksen Lacanin halun graafin otsikoinnille, josta tutkijat eivät ole olleet yksimielisiä.

4. Lopuksi

Tämä tutkielma käsitteli Lacanin tekstin ”Subjektin kumoaminen ja halun dialektiikka freudilaisessa tiedostamattomassa” esittämiä kysymyksiä koskien subjektin tietämisen ehtoja ja subjektin konstitutiivista rakennetta. Katson tutkielman hahmottavan tämän kysymyksen tietämisestä asettavan motivaation subjektin rakenteen analyysille, joka puolestaan pyrkii osaltaan vastaamaan tähän kysymykseen. Käsityksen kolmesta rekisteristä ja halun käsitteen selventäminen auttavat meitä tulkitsemaan Lacanin tekstiä ja halun graafin esitystä, sillä halun graafi itsessään havainnollistaa RSI-järjestelmän sisäisiä suhteita subjektin konstituutiosta. Lacanin teoriassa kieli ja yleisemmin Toinen tuottaa ensisijaisen merkityksen subjektille, sekä tiedostetulla että tiedostamattomalla tasolla. Samalla kieli luo halun ja voi osoittaa sen dialektisen luonteen todellisuuden artikulaatiossa. Subjekti asettuu monisyiseen suhteeseen tiedostetun ja tiedostamattoman tason vuorovaikutuksessa Toisen kanssa, minkä suhteen logiikkaa voimme nyt ymmärtää paremmin tämän tutkielman pohjalta.

Lacan on ollut uskollinen Freudin löydöille, mutta samalla uudistanut omassa teoriassaan psykoanalyysin kohteen ja menetelmän tarkastelemalla subjektin konstituovaa rakennetta. Halun graafi kuvaa tämän subjektin toimintaa ohjaavia periaatteita ja niiden suhteita. Olen rajoittanut tutkielman tavoitteen selventämään halun graafin lukemista ja sen tulkintaa, jonka pohjalta on mahdollista aloittaa lukemaan tässä rakenteessa ilmeneviä sisäisiä suhteita. Näin ollen tutkielmassa ei käyty läpi graafin kaikkia nuolten osoittamien kulkusuuntien mahdollisia yhdistelmiä tai niiden oikosulkuja (short-circuit), niin sanottuja oikoreittejä, jotka osoittavat mahdollisuuksia erilaisille vuorovaikutussuhteille. Halun graafi sisältää vielä paljon informaatiota, jota tässä tutkielmassa ei ole purettu. Tämä tutkielma antaa kuitenkin perustan halun graafin lukemiselle ja Lacanin ymmärtämiselle, mikä oli yksi tutkielman tavoitteista.

Ehdotin tiedostamattoman subjektin olevan luettavissa Lacanille tietynlaisena yläkäsitteenä subjektin potentiaalisista ilmentymistä RSI-järjestelmässä. Subjektin eri tarkastelu- ja puhe- ja puheen subjektin, jotka ovat tekemisissä subjektin erilaisten puolien kanssa. Voimme tarkastella näitä subjektin eri puolia halun graafin kautta seuraamalla sen

osoittamia reittejä ja lukea sen sisäisten suhteiden vuorovaikutusten ilmentymiä subjektissa. Toisaalta voimme syventyä vielä tarkemmin rajatun alueen tarkasteluun graafin sisällä, mikä on ollut tämän tutkielman keskeinen tavoite graafin merkitysten avaamisessa. Psykoanalyysin tavoite on oireesta vapauttaminen eli emansipatorinen, jolloin subjektin rakenteen dekonstruktio tuntuisi palvelevan tätä tavoitetta.

Ymmärtääksemme Lacania paremmin meidän täytyy tutkia tässä tutkielmassa esitettyjä käsitteitä ja niiden esittämisen muotoja vielä syvemmin. Lacania lukiessa meitä on vastassa hänen uransa aikana kehittynyt tiheä algebra ja lukuisten käsitteiden sekä niiden suhteiden verkko, jonka purkaminen vaatii huolellista analyysiä. Tässä työssä esitetyt lacanilaiset käsitykset esimerkiksi tiedostamattomasta, objekti pikku a:sta, jouissance:n ja kastration suhteesta ja sen kautta viettiteoriasta sekä RSI-järjestelmästä piilottavat vielä paljon merkityksiä taakseen. Lisäksi tuomalla keskusteluun tutkielman ulkopuolelle jääviä Lacanin käsitteellisiä jakoja kuten teorian eri diskursseista tai neuroottisen ja psykoottisen kategoriat voitaisiin ilmentää uusia nyansseja halun graafista.

Historiallisesti meidän täytyy katsoa erityisesti Hegeliin, Marxiin (Lacanin mukaan juuri Marx keksi psykoanalyttisen oireen käsitteen ennen psykoanalyysiä), Freudiin ja de Saussureen löytääksemme Lacanin ajattelun juuret ja sitä kautta muodostaa entistä tarkempi käsitys hänen teoriasta. Toisaalta voimme löytää kontrastin ääniä Lacanin ajattelulle erityisesti hänen aikanaan vaikuttaneista filosofiista, kuten Althusser, Deleuze ja Derrida, jotka kävivät akateemista vuoropuhelua osittain samoista ilmiöistä.

Lacanin enigmaattinen viehätysvoima syntyy puutteen filosofisesta artikulaatiosta ja kaavamaisen formalisoinnin risteyskohdasta. Teorian *mateemaattinen*¹⁶ muotoilu mahdollistaa lukijan mielessä tarkasti artikuloitun teorian ihanteen, mutta yllättää sisällöllisesti rikkaalla kuvauksellaan. Vaikka Lacan katsoo psykoanalyysin kohdistuvan universaaliin subjektin konstitutiiviseen rakenteeseen, halusi hän säilyttää teoriansa pysyvästi avoimena tulkinnalle ja mahdolliselle kehitykselle, mikä ainakin tässä ajassa on vielä yleisesti toteutunut toive.

¹⁶ Suomenkielen taivutusmuoto “mateemaattinen” Lacanin mateeman käsitteen mukaisesti.

Lähteet

Braunstein, N. 2003. Desire and jouissance in the teachings of Lacan. Teoksessa J-M Rabaté. *The Cambridge Companion to Lacan* (102-115). New York: Cambridge University Press.

Dosse, F. 2011. *Strukturalismin historia 1. Ohjelman synty, 1945—1966* Helsinki: Tutkijaliitto.

Eidelsztein, A. 2009. *The Graph of Desire: Using the Work of Jacques Lacan*. London: Karnac Books Ltd.

Evans, D. 2006. *An Introductory Dictionary of Lacanian Psychoanalysis*. Taylor & Francis e-Library.

Fink, B. 1997. *The Lacanian Subject*. New Jersey: Princeton.

Fink, B. 2004. *Lacan to the Letter: Reading Écrits Closely*. Minneapolis: The University of Minnesota Press.

Johnston, A. 2018. "Jacques Lacan", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Fall 2018 Edition), E. N. Zalta (ed.). Viitattu 21.10.2019.
<https://plato.stanford.edu/archives/fall2018/entries/lacan/>.

Lacan, J. 2006. *Écrits: The First Complete Edition in English*. (Alkuperäisteoksesta *Écrits* 1966 kääntänyt englanniksi B. Fink). New York: W. W. Norton & Company.

De Saussure, F. 2014. *Yleisen kielitieteen kurssi*. (Alkuperäisteoksesta *Cours de linguistique générale* 1916 kääntänyt suomeksi T. Nuopponen). Tampere: Vastapaino.

Žižek, S. 2005. *Ideologian ylevä objekti*. (Alkuperäisteoksesta *The Sublime Object of Ideology* 1989 kääntänyt suomeksi H. Kujansivu ja J. Kurki). Vantaa: Apeiron Kirjat.

Liitteet

Lacanin algebran selitykset

Mateemat

A = iso Toinen

\mathbf{A} = halkaistu Toinen

a = Objekti pikku a

S = merkitsijä

$\$$ = halkaistu subjekti

S1 = herramerkitsijä

S2 = merkitsijöiden ketju

s = merkitty

S(\mathbf{A}) = puutteen merkitsijä Toisessa

s(A) = Toisen merkitys (viesti/oire)

D = vaatimus

d = halu

m = ego (ranskan ensimmäisen persoonan painollinen muoto “moi”)

i(a) = ideaaliminä, “peilikuva”

I(A) = minä-ideaali

Alunperin Evansin esittämä taulukko (Evans 2006, 8), jota olen edelleen muotoillut.

Kaavat

$(\$ \diamond a)$ = fantasia

$(\$ \diamond D)$ = vietti